

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

Грінченко О.В.

Полтавська державна аграрна академія

У статті визначено сутність визначення поняття «механізм розвитку підприємства» різними науковцями. Обґрунтовано особливості механізму ефективного розвитку виробничих підприємств. Особливо розглянути економічний і організаційний механізм управління виробничим підприємством. Виділили основні методи за допомогою яких, здійснюється механізм ефективного розвитку виробничого підприємства.

Ключові слова: розвиток виробничих підприємств, розвиток підприємств, механізм, механізм ефективного розвитку, підприємство.

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки для керівників підприємства актуальною є проблема формування механізму розвитку, який здатний забезпечити ефективність управління і конкурентоспроможність підприємства. Визначальним фактором розвитку й ефективного функціонування виробничого підприємства є успішна діяльність усіх його складових підсистем. На сьогодні актуальність проблем побудови механізму ефективного розвитку обумовлюються об'єктивними умовами економічного життя в країні: недостатня місткість внутрішнього ринку через його низьку платоспроможність; непослідовна економічна політика держави, спрямована на підтримку підприємств; існування суперечності економічних інтересів працівників у ході побудови мотиваційного механізму на підприємстві.

Рівень дослідженості теми. В економічній літературі існують публікації, які присвячені дослідженню проблем формування економічного механізму розвитку підприємств, серед яких чільне місце посідають роботи таких науковців як Й.М. Петрович [1], Г.Я. Ільницька [2], Полозова В.Т., Овсученко В.Ю. [3], Шевченко М.Г. [4], Андрійчук В.Г. [5], Козаченко Г.В. [6], Митяй О.В. [7], Галич О.А. [8], Волков О.И [9], П.В. Круш, С.О. Тульчинська, та сім. [10], І.І. Циглик [11], О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник [12], тощо. Однак, подальшого розвитку потребують питання щодо розробки ефективного механізму розвитку підприємств виробничої сфери.

Метою статті є обґрунтування сутності та складових механізму ефективного розвитку виробничих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Сучасні науковці-економісти [1-12] застосовують поняття «механізм» досить широко. Зокрема, термін «механізм» часто використовується в поєднанні з категоріями «економічний», «організаційний», «організаційно-економічний», «господарський», «ринковий» тощо, проте в спеціальній літературі чітко не розмежовано сфери застосування цих понять. Залежно від конкретних завдань соціально-економічного розвитку, для яких використовують поняття «організаційно-економічний механізм», «господарський механізм», «економічний механізм» тощо, а також сфери інтересів авторів, під цими назвами мають на увазі достатньо різноманітну сутність та змістовно-функціональні складові. Говорячи про внутрішні фактори управління, використовують поняття «механізм

розвитку системи», про управління системою – «механізм взаємодії з іншими системами». Одним з найважливіших механізмів і водночас найменш дослідженим у вітчизняній практиці управління організаціями є механізм господарського розвитку. Механізм розвитку підприємства є складною та багатогранною економічною категорією, яка ще не має однозначного трактування в економічній літературі.

Розглядаючи сутність поняття механізму ефективного розвитку, нами проведено дослідження підходів різних науковців до його трактування (табл. 1).

На основі узагальнення наукових підходів, що наведені в табл. 1, на нашу думку, механізм розвитку підприємства можна визначити систематичну реалізацію методів та інструментів впливу на діяльність суб'єктів господарювання у певному напрямі, що спонукає їх до досягнення встановлених цілей за рахунок надання їм матеріальної винагороди чи позбавлення їх частки матеріального ресурсу в разі виконання суб'єктами управління небажаних дій.

Системний підхід до формування самого механізму розкривається і конкретизується за допомогою організаційної та економічної складових. Однак розгляд їх виключно як «елементів впливу» на управлінський процес не є правильним. З цього формулювання випливає, що механізм розвитку є фактором впливу на процес управління.

Отже, на нашу думку, механізм ефективного розвитку виробничого підприємства є оптимальною сукупністю форм, інструментів, методів, засобів і функцій управління, які мають формуватися з урахуванням взаємозв'язку із зовнішнім середовищем з метою забезпечення регулювання діяльності підприємства для відповідності заданим параметрам.

Ми схильні вважати, що механізм ефективного розвитку є складовим елементом господарського управління, однак має специфічні, економічні методи впливу суб'єкта управління на об'єкт. При цьому в системі економічного управління складаються відносини не «суб'єкт-об'єктного», а «суб'єкт-суб'єктного» типу. Це можна пояснити тим, що управління в соціальних системах здійснюється людьми по відношенню до людей, у процесі якого виникають взаємовпливи і взаємозалежності.

Перелік важелів та інструментів економічного впливу не може бути вичерпним, оскільки динамічність змін сучасного господарського жит-

тя, нові виклики і проблеми змушують суб'єктів управління знаходити й нові форми впливу на підпорядковані об'єкти.

Науковець Циглик І.І., на противагу поглядам наведених вище науковців, особливу увагу приділяє зовнішнім інструментам регулювання механізму розвитку. Він зазначає, що поряд із державними дотаціями можуть мати місце державні інвестиції в різні сектори для фінансування цільових програм розвитку, а керівництво підприємства, разом із традиційними матеріальними стимулами (заробітна плата, премії), може пропонувати працівникам страхування, медичне забезпечення, оплату мобільного зв'язку та бензину, безкоштовні обіди тощо [11, с. 6].

Окремі науковці надають особливої ваги певним методам та важелям. Так, О.Е. Кузьмін та О.Г. Мельник вважає, «якщо за допомогою державних економічних регуляторів вирішуються проблеми ціни, то саме підприємство стане кредитно й інвестиційно привабливим» [12, с. 118].

Досить актуальним та узагальненим підходом до аналізу змісту поняття «механізм розвитку» є погляд на це питання науковця Й.М. Петровича. Проведений нами аналіз його праці свідчить, що вчений досить тісно пов'язує поняття «організаційно-економічний механізм управління» та «господарський механізм підприємства» [1].

Й.М. Петрович характеризує структуру механізму ефективного розвитку в складі загального господарського механізму, до якого входять такі елементи:

- суб'єкт управління;
- мета управління;
- методи управління;
- структура управління;
- функції управління [1, с. 102-103].

Доповнюючи погляди Й.М. Петрович, науковці П.В. Круш, С.О. Тульчинська, О.А. Галич, можна сказати, що ці вчені характеризують механізм ефективного розвитку безпосередньо як систему регулювання взаємозв'язку в двох напрямках: взаємозв'язку суб'єкта економічного управління з об'єктом, та методів і важелів управління [1, 8, 10].

Нами запропоновано структуру механізму розвитку згідно поглядів вищезгаданих науковців відображати наступним чином:

Суб'єктом механізму розвитку виступає держава в особі законодавчих і виконавчих органів, органи місцевого самоврядування, а також недержавні організації, а на рівні окремого підприємства – його орган управління (власник, директор, рада директорів тощо).

На відміну від підходу Й.М. Петрович, П.В. Круш до складу механізму розвитку не

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «механізм розвитку підприємства» різними науковцями

Автор	Визначення
Й.М. Петрович [1, с. 400]	Механізм, що забезпечує взаємодію центра економічного управління з об'єктом управління керуючої системи; складається з окремих форм, методів та інструментів впливу на економічну систему підприємства
Г.Я. Ільницька [2, с. 292]	Основна частина господарського механізму підприємства, що включає економічні методи, способи, форми та засоби впливу органів управління на процеси його розвитку
Полозова В.Т., Овсяченко В.Ю. [3, с. 63-65].	Частина господарського механізму, яка відображає сукупність організаційних, фінансових та економічних методів, способів, форм, інструментів та важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технічних.
Шевченко М.Г. [4, с. 15].	Єдність державного регулювання та ринкової саморегуляції. До елементів цього механізму включає: методи, інструменти, форми, важелі державного регулювання та ринкової саморегуляції.
Андрійчук В.Г. [5, с. 18].	Комплекс методів, засобів та прийомів, взаємоузгоджених та взаємопов'язаних між собою, які слугують інструментом реалізації управлінської діяльності в системі підприємств.
Бакай С.С. [6, с. 27].	Інструмент управління, що являє собою сукупність управлінських елементів і способів їхньої організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки, шляхом використання яких з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується досягнення певної мети.
Митяй О.В. [7, с. 87].	Система формування цілей і стимулів, що дозволяє перетворювати в процесі трудової діяльності рух матеріальних і духовних потреб членів суспільства в рух засобів виробництва та його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів.
Галич О.А. [8, с. 22].	Система елементів організаційного та економічного впливу на управлінський процес, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на об'єкт управління і яка має вхідні послання та результуючу реакцію.
Волков О. И [9, с. 30]	Система економічних методів та важелів, що забезпечує зовнішні зв'язки підприємства й створює відповідні умови отримання доходу, а також сприяє розвиткові виробничих відносин усередині підприємства.
П. В. Круш, С. О. Тульчинська, та ін [10, с. 23]	Сукупність чинників, які визначають відносини між підприємством і його структурними підрозділами, створюючи умови для проведення внутрішньої економічної діагностики підприємства та реалізації економічних інтересів учасників виробництва.
І. І. Циглик [11, с. 5]	Сукупність економічних методів і важелів, які діють на всіх рівнях управління й дають змогу у відповідності з об'єктивними законами розвитку суспільства активно впливати на виробничу діяльність колективу з метою досягнення економічних і соціальних завдань.
О.С. Кузьмін, О.Г. Мельник [12, с. 81]	Складовий елемент господарського механізму, що включає економічні стимули (державні економічні стимули виробництва й матеріальні стимули праці) та важелі.

* Розроблено автором за даними [1-12]

включає адміністративну та інформаційно-психологічну підсистеми [1, с. 105-106; 10, с. 84-85].

Таким чином, на основі вищевикладеного можемо говорити про те, що механізм ефективного розвитку варто розглядати через призму економічного та організаційного механізму управління діяльністю підприємства.

Розглянемо окремо економічний і організаційний механізми управління діяльністю виробничого підприємства та їх методи реалізації. Тому за своїм змістом організаційна діяльність охоплює як прості виробничі операції, так і складні процеси оперативного, технологічного, комерційного, економічного, управлінського характеру.

Механізм ефективного розвитку виробничого підприємства здійснюється за допомогою наступних методів:

- 1) планування та прогнозування діяльності підприємства;
- 2) підприємницький (комерційний) розрахунок;
- 3) економічне стимулювання діяльності підприємства.

Прогнозування – науково-обґрунтована попередбачення ймовірності подій або явищ на майбутнє на основі статистичних, економічних, соціальних та інших досліджень.

Планування – процес визначення цілей, які підприємство передбачає досягти за певний період, а також засобів, шляхів та умов їх досягнення. Сутність планування полягає в тому, що вона дає можливість вибору одного варіанту з альтернативних.

Сукупність організаційних дій на всіх ієрархічних рівнях у процесі організації господарської діяльності може бути зведена до такого переліку укрупнених напрямків:

- створення нової організаційної структури;
- перебудова, реформування, вдосконалення існуючої організаційної структури;
- організаційне забезпечення успішного функціонування організаційної структури та її гармонійного розвитку;
- вдосконалення організаційних відносин і зв'язків;
- підвищення ефективності взаємодії елементів організаційної структури;

- організація операцій, процесів, робіт та їх оптимізація;
- диверсифікація виробничої діяльності;
- організаційний аналіз і організаційне проектування;
- організація взаємодії елементів організаційної структури з суб'єктами поза межами системи;
- інтеграція організаційної структури на різних рівнях у зовнішнє середовище.

Узагальнюючи визначення організаційної і економічної складових механізму ефективного розвитку підприємства, пропонуємо загальну схему її формування.

Структура визначає стійкі зв'язки і відносини всередині, основні напрями управлінського впливу, що забезпечує цілісність механізму.

Метою формування механізму ефективного розвитку виробничого підприємства є забезпечення сприятливих організаційних та економічних умов для здійснення підприємницької діяльності. Обґрунтування структури механізму є одним з ключових завдань розроблення його загальної концепції.

Як і будь-яка система управління, механізм розвитку виробничого підприємства складається із двох підсистем: керуючої та керованої, між якими існує діалектичний взаємозв'язок. Керованою підсистемою у цьому дослідженні виступає діяльність виробничого підприємства. Зміст і структуру керуючої підсистеми, яка є основою механізму управління, становлять цілі та функції управління.

Основними цілями реалізації механізму розвитку діяльності виробничих підприємств можемо визначити: забезпечення зростання економічної ефективності функціонування підприємства, забезпечення прибутковості, підвищення конкурентоспроможності, забезпечення збалансованості системи управління, реалізація інвестиційного потенціалу, досягнення поставлених цілей і здійснення місії підприємства.

Функціями механізму розвитку діяльності виробничого підприємства є загальнонаукові функції управління: планування, організування, мотивування, контролювання, регулювання. Об'єктом



Рис. 2. Структура механізму ефективного розвитку

ОЕМ механізму розвитку є безпосередньо діяльність виробничого підприємства. Суб'єктом механізму розвитку виробничого підприємства є учасники виробничої діяльності.

Висновки. Отже, основними елементами формування механізму ефективного розвитку виробничого підприємства є: мета формування, об'єкт, суб'єкти механізму, функції, цілі та принципи формування, а також інструменти реалізації механізму розвитку. В сучасних умовах розвитку

ринку організаційно-економічний механізм набуває більш складної конфігурації, внаслідок чого для процесу управління все більш характернішими стають ознаки «суб'єкт-об'єктної» взаємодії. Наприклад, працівники можуть купувати акції та долучатися до управління акціонерним товариством (брати участь у встановленні системи оплати праці) або ж керівники підприємств, об'єднуючись у кредитні спілки, можуть самостійно вирішувати проблеми кредитування.

Список літератури:

1. Петрович Є.М. та сін. Економіка виробничого підприємства, підручник / за аг. ред. Й.М. Петровича / Є.М. Петрович, А.Ф. Кіт, О.М. Семенів. – Львів: Новий світ, 2009. – 680 с.
2. Ільницька Г.Я. Формування фінансово-економічного механізму управління підприємством / Г.Я. Ільницька // Науковий вісник. Український державний лісотехнічний університет: Збірник науково-технічних праць. – 2010. – Вип. 14.7. – С. 291–294.
3. Полозова Т.В. та сін. Сутність механізму розвитку функціонування підприємств промисловості [Електронний ресурс] / Т.В. Полозова, Ю.В. Овсюченко // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Сер. Екон. науки. – 2005. – 8, № 1-2. – С. 63–65.
4. Шевченко Г.М. Організаційно-економічний механізм формування та використання природно-рекреаційного потенціалу території: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.06 / Г.М. Шевченко; Сум. держ. ун-т. – Суми, 2008. – 21 с.
5. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств: [підручник]. – 2-ге вид., доповн. і перероб. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2010. – 624 с.
6. Бакай С.С. Словник з теорії організації: [навч. посіб.] / С.С. Бакай, С.О. Білун, А.В. Світлична; за ред. д.е.н., проф. С.С. Бакай – 2-ге видання, доопрацьоване і переробл. – Полтава, 2011. – 65 с.
7. Митяй О.В. Концепція механізму розвитку підвищення ефективності діяльності підприємства / О.В. Митяй // Економіка: реалії часу, 2013. – № 2(7). – С. 39–46.
8. Галич О.А. Внутрішній організаційно-економічний механізм підприємства: [курс лекцій] / О.А. Галич. – Полтава, 2005. – 298 с.
9. Волков О.И. Экономика предприятия: курс лекций / О.И. Волков, В.К. Скляренко. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 280 с.
10. Круш П.В. Внутрішній організаційно-економічний механізм підприємства: [навч. посіб.] / П.В. Круш, С.О. Тульчинська, Р.В. Тульчинський, С.О. Кириченко, О.В. Кривда, О.П. Кавтиш. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 206 с.
11. Циглик І.І. Внутрішній організаційно-економічний механізм підприємства: [навч. посіб.] / І.І. Циглик. – Івано-Франківськ, ІМЕ, 2008. – 104 с.
12. Кузьмін О.Є. Основи менеджменту. Підручник / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – К.: Академвидав, 2011. – 414 с.

Гринченко А.В.

Полтавская государственная аграрная академия

СУЩНОСТЬ И СОСТАВЛЯЮЩИЕ МЕХАНИЗМА ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

В статье определена сущность определения понятия «механизм развития предприятия» различными учеными. Обоснованы особенности механизма эффективного развития производственных предприятий. Отдельно рассмотрены экономический и организационный механизм управления производственным предприятием. Выделили основные методы с помощью которых осуществляется механизм эффективного развития производственного предприятия.

Ключевые слова: развитие производственных предприятий, развитие предприятий, механизм, механизм эффективного развития, предприятие.

Grinchenko O.V.

Poltava State Agrarian Academy

ESSENCE AND CONSTITUENTS OF MECHANISM OF EFFECTIVE DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE ENTERPRISES

Summary

In the article the essence of the definition of «enterprise development mechanism» by different scientists. Proved effective features of the mechanism of production enterprises. Separately considered economic and organizational mechanism for managing manufacturing enterprise. Identified the main methods by which carried out an effective mechanism of industrial enterprises.

Keywords: development of manufacturing enterprises, development of enterprises, mechanism, efficient development mechanism, enterprise.